

ГРОШІ ЯК ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО БУТТЯ

Гроші «пронизують» усе життя людини, незалежно від того, як би ця людина до них не ставилася. Гроші – це частина життя людини. Але чи може людство жити турбуючись лише про гроші і примноження багатства? Закономірна відповідь – звичайно, ні. Чи завжди той, хто багатий, то і щасливий? Щастя не приходить із задоволенням потреб, воно має глибше коріння. Як говорив Сократ: «Інший живе для того, щоб їсти, а я їм, щоб жити». Звичайно, є люди, які живуть заради накопичення грошей, а відтак бачать тільки себе, а всіх інших не помічають.

Формування сили і значущості грошей як вагомого чинника культурно-духовного, цивілізаційного процесу почалося не сьогодні. Кожного разу на зламі епох, коли старе, віджиле буття вичерпувало себе, людина починала переживати страх перед новим, невідомим, яке асоціювалося з кінцем світу. Насправді це стверджувалася нова парадигма світорозуміння. Зваба грошей хвилювала людину завжди, починаючи з часу їх виникнення. У суспільній свідомості поступово, у міру розширення економічної діяльності, але чим далі, тим швидше, стверджувався диктат грошей, які перетворювалися на фантом, благо, жорстоку силу, надію, вагомий аргумент, символ щастя, радості й водночас – розчарування і краху сподівань на досягнення гармонії, на ствердження пріоритету власної екзистенції стосовно чужої і здебільшого ворожої дійсності [1, с. 9].

За Октавіаном Ксенжеком, передумовою виникнення грошей, як особливого різновиду енергії, є наявність у виду *Homo sapiens* здатності використовувати надлишкову енергію понад свої фізіологічні потреби. На шляху свого вдосконалення люди винайшли гроші – зовсім нову сутність, що володіє основними властивостями енергії й здатна служити універсальним засобом обміну [2].

Кожна епоха демонструвала свою стратегію мислення і парадигму духовності, і залежно від її орієнтації формувалося відповідне ставлення до грошей. В античному космоцентризмі ставлення до грошей пов'язувалося із вирішенням проблеми блага: що повинно стати головним у життєвих прагненнях людини – слава, здоров'я, гідність, розум, дружба, сила, моральність – чи, може, багатство, власність, гроші, золото? [1, с. 10].

У середньовічному теоцентризмі гроші, як і матеріальні цінності, поступалися перед цінностями християнського благочестя і моральними заповідями, які ревно охороняла не лише чисельна армія теологів, ченців, священників, але й самі віруючі. Для останніх бідним і нещасним був не жебрак чи селянин, а лихвар, купець, володар багатств, власності, грошей, оскільки саме він мав найменше шансів досягнути Царства Небесного [1, с. 10].

Ренесансні стратегії мислення виокремлюють у центр своїх міркувань людину, яка не лише поряд з Богом стає об'єктом вивчення, але й перевищує інтерес до нього. Позбавлена божественної могутності, вона починає шукати засоби, які б засвідчили силу її розуму. Ними стають не знання і наука, до яких зростає інтерес, а золото і гроші – основна спонукальна причина інтересу, заради якого людина здатна на все. В основу інтересу покладено насамперед вигоду [1, с. 10].

Епоха Нового часу – це не лише становлення раціоналізму, авторитету наукового знання, ринкових відносин, утворення національних держав, великих географічних відкриттів, вільнодумства тощо, але й епоха кардинальних змін у світогляді людини. Пріоритетом наукового осмислення стає не світ, не Бог, не розум, не істина, а економічне у всіх його іпостасях: товар, вартість, гроші, капітал, ціна, торгівля, виробництво, прибуток, заробітна плата, власність [1, с. 11].

Групова економічна свідомість, на думку Г. Ложкіна, В. Спасенникова та В. Комаровської, є свідченням існування узагальненої свідомості певних груп людей (соціальних класів, тих чи інших прошарків населення, персоналу окремих підприємств тощо). Вона розглядається як «сукупність думок та уявлень, які визначають основний зміст і напрям економічної активності конкретної групи». Індивідуальна економічна свідомість є «такою функцією людської психіки, сутність якої полягає в творчому перетворенні зовнішнього економічного світу у зв'язку з враженнями, що постійно надходять, із попереднім досвідом, у виділенні себе з навколишнього економічного середовища і протиставленні йому як суб'єкта об'єктові [10, с. 11].

Серед розглянутих форм економічної свідомості найбільший інтерес становить індивідуальна форма, яку характеризують певні структурні компоненти. До них у науковій літературі відносять: економічні емоції та почуття; перцептивну сферу економічної поведінки; економічні уявлення та економічне мислення; вольові компоненти [7]. Отже, економічна свідомість, як заміщення прогресу людського духу в епоху Нового часу, – «не просто образ економічної дійсності, а особлива форма психічної діяльності, орієнтована на відображення і перетворення економічної дійсності» [10, с. 9].

Трансформація грошей з економічного, комерційного статусу у феномен культурного, духовного, інтелектуального буття означає виникнення нового цивілізаційного виміру. На сьогоднішній день гроші є не лише загальним еквівалентом вартості товарів та послуг, а й для багатьох основною метою існування. «Саме існування як гонка за грошима перетворює живу істоту на гвинтик у загальній грошовій системі» [3, с. 6].

У нашому повсякденному житті ми маємо справу із грішми настільки регулярно, що питання про справжню сутність цього об'єкта звичайно не виникає. Хоча гроші –

неодмінний фактор розвитку людського суспільства, проте щонайменше протягом трьох тисячоліть або й більше ми не маємо чіткого визначення цього об'єкта [2]. У теорії грошей існує багато розбіжностей та невизначеностей з приводу суті грошей. Американські економісти К. Р. Макконелл і С. Л. Брю вважають, що «гроші є тим, що вони роблять. Усе те, що виконує функції грошей є грошми». І. Фішер говорив, що «гроші – це загально визнаний засіб платежу, який приймається в обмін на товари та послуги, а також при сплаті боргів» [3, с. 6].

Фундаментальна відмінність грошей від товару була зрозуміла вже Аристотелю, який писав «гроші самі по собі не мають цінності... вони безплідні як засіб для задоволення якої б то не було життєвої потреби» (крім того, щоб бути засобом обміну) [2, с. 45]. У процесі своєї еволюції гроші почали обумовлювати не лише соціоекономічний і технічний прогрес, але й самосвідомість, процес самореалізації людини. Причому не лише в системі соціальних зв'язків та відносин, а й у системі вищих смислів існування та особистісної екзистенції. Вони показали свою привабливість у співвідносності з економічною епохою, яка остаточно заповнювала простір культури людського життя, перетворюючи його на новий простір нового буття – фінансового. Виявилось, що можливість грошових ресурсів нескінченна, навіть у здійсненні мети духовної – вийти за межі речовинності, предметності буття, зі світу зовнішнього у світ внутрішній. Тим самим гроші ставали простором нових культурних відносин. Нових в якісній відмінності, як відмінний Ренесанс від Середньовіччя, Постмодерн від Модерну [1].

Усвідомлення сутності грошей як «довготривалої речі» (Дж. Локк), яку люди за взаємною згодою обмінюють на справді корисні засоби існування, почалося в епоху «здорового глузду», який утвердився в Англії в часи промислового перевороту (тобто в Новий час). Фактично йдеться про визнання вічності грошей, їх необхідності, що прийшла на зміну колишнім «вічним цінностям». Як підкреслював А. Сміт, люди «хочуть володіти грошима». І чим більше людина відкривала силу своїх можливостей, тим більше гроші входили в усі сфери її життя. Прагнення до грошей перетворилося на постійну пристрасть, з ними пов'язувалися думки, переживання, бажання, вони стали опорою і метою, в них була віра і надія [1, с. 12].

Отже, можна зробити висновок, що найдосконалішим мірилом дійсності у всіх її проявах стали гроші. Вони перетворились на центральну точку сучасної світової культури. Але ніколи матеріальні, грошові пріоритети не стануть сенсом буття, не вирішать проблеми людської екзистенції.

Список використаної літератури:

1. Ільїн В. В. *Фінансова цивілізація*. – К.: Книга, 2007. – 528с.
2. Ксенжик О. В. *Гроші – це енергія // Світогляд*. – 2009. – №6 – С. 44-47.

3. Колесников О. В., Бойко Д. І., Коковіхіна О. О. *Історія грошей та фінансів*, 2-ге видання виправлене та доповнене: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 140с.
4. Орел В. В., Рябченко Л.О. *Формування економічної свідомості і ставлення до грошей у процесі соціалізації особистості // Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* – 2007. - №16. – С.376 – 382.
5. Скринник З. Е. *Розвиток грошової комунікації як чинник утвердження раціональності у менталітеті Західної Європи // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія «Філософія, психологія, педагогіка».* – 2005. – №2(14). – С.30-38.
6. Ільїн В. В. *Еволюція грошей: від засобу обміну – до загальної міри цінностей // Вісник Національного банку України.* – 2011. – №4. – С.60-64.
7. Дейнека О. С. *Экономическая психология.* – СПб: Питер, 2000. – 160с.
8. Бункина М. К., Семенов А. М. *Экономика и психология. На перекрестке наук.* – М.: Дело и Сервис, 1999. – 263 с.
9. Спасенников В. В. *Экономическая психология как научная дисциплина, специализация студентов и область практической деятельности // Региональная экономика, наука и инновации.* – Калуга: Ейдос, 1997. – С. 370 – 374.
10. Ложкін Г., Спасенников В., Комаровська В. *Особливості та структура економічної свідомості суб'єктів соціального простору // Соціальна психологія.* – 2004. – №1. – С. 8-16.
11. Шумка М. Л., Гончарук Т. В. *Гроші та християнин: Євангельський контекст / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28 – 29 травня 2012 року, Львів) / Редколегія. Відп. секретар З. С. Скринник.* – Львів, 2012. – 617 с. – С. 372-382.
12. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Рефлексія феномену грошей / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань 20-21 травня 2009 року, Львів.* – С. 89-94.
13. [Гурик М Макс Вебер проблема багатства і бідності \[Електронний ресурс\] / Мирослава Гурик, Володимир Баран // Мандрівець.](#) – 2008. – № 4. – С. 41-44.